tické studie z roku 1967 Nebývalé problémy textologické /z obsáhlejší sbírky statí Jan Lopatka: Předpoklady tvorby, samizdat, EE 1978/. Publiku byly předvedeny některé Hrabalovy knihy vydané v samizdatu a byly porovnány různé pasáže z oficiálních vydání jeho děl s původními verzemi.

Z takto suše podané zprávy o sympoziu, zakončené mj. banketem na účet university, nelze nic vyčíst o zákulisním manévrování a rozličném podpovrchovém dění, jež jen dokreslovalo smutný obraz kultury v Československu: lektor z Československa Šebesta se překonával v umění zmizet ve vhodný okamžik, kdykoli hrozilo, že bude zatažen do nepříjemné diskuse, aby se pak objevoval ve chvílích, které mu snad vyčítány nebudou. Přesto lze sympozium pokládat za mimořádnou bohemistickou událost.

-k-
/Uppsala/

DISKUSE

O demokratickou a revoluční identitu levice našich dnů

/Na okraji Pražské výzvy/

V osobě samizdatového publicisty Laureata[+/] si vzal slovo zkušený politický pozorovatel levicové orientace. To potěšuje. Několik Laureatových úvah z posledních dvou let a studie Čestmíra Císaře o české otázce z května 1984 představují dokonce dost vzácný pokus reflektovat naši národní situaci uceleně. Tato charakteristika platí snad nejvíc právě pro poslední Laureatovu úvahu /Chtít, či nechtít? - květem 1985/.

+/ Poněvadž autor přítomné statí dostatečně jasně vykládá názory a stanoviska, s nimiž polemizuje, nepokládá redakce za nutné Laureatovy a Císařovy články resumovat.-Pozn.red.

Laureatus se v ní obrací přímo k těm, kdo se snaží artikulovat společenskou kritiku. A varuje. Zneklidněně pozoruje především "módu nastolovat tzv. německou otázku" /na okraji Pražské výzvy/. Vidí v ní přízrak scestí, na něž se dostávají lidé "zatrpklí ústrky a křivdami minulých let, urážení nespravedlivými a deformovanými realitami národního života", lidé, jejichž "citlivou psychiku" chápe /vzhledem k obětem, které přinesli/, ale kteří mají /"někdy"/ sklon uzavírat se do vlastní skořápky a zapomínat, jak žijí a kam směřují naše národy; kteří se utápějí v přemíře starostí a ztrácejí "historický smysl", a tak se chytají byť i slabého stébla ochrany a povzbuzení, i když pochází zvenčí a drží je nevyzpytatelná ruka.

Laureatovi se zdá, že mu "nezbývá než nakousnout dozrávající otázku vývoje v kruzích těch", kdo se tou či onou formou podílejí na nezávislé občanské iniciativě /Laureatus píše tzv. občanská iniciativa/, a říci jim "upřímné slovo, které má poctivě míněné poslání", neboť politika je nesentimentální atd.

K velké většině těch, jimž mohou být tato slova určena, Laureatův hlas nedolehne. Ale i kdyby se s jeho textem seznámili, odradí je jeho jazyk; budou dál raději číst Václava Havla. Ale kdoví na koho vlastně Laureatus při psaní svého posledního textu myslel. Možná na takové lidi, jako jsem já. Podepsal jsem Pražskou výzvu. A mám za ni i jinak zvláštní odpovědnost: zvláště za to, že se dotkla německého tématu. Ale i kdyby toho nebylo, jde zde zcela zásadní důvod, abych se ozval. Laureatova poslední úvaha je výzvou k chápání naší aktuální situace jako situace s novými možnostmi, a tedy i jako situace vyžadující v jistém smyslu nové zaměření opozičních aktivit. A v tom jsem s ním principiálně zajedno. Už proto se budu snažit nereagovat na Laureatovu kritiku přecitlivěle a vyhnu se /pokud možno/ všemu, co by mně mohlo našeptávat "frustrované disidentství" se svým sklonem "uzavírat se do vlastní skořápky".

/1/

Začnu hodnocením Pražské výzvy. Pro Laureata je jedním ze stovek podobných apelů, které vznikají na všech kontinentech se záměrem "vyjádřit vůli národů protivit se válečným přípravám". Nebýt prý toho, že se nešťastně a neústrojně dotkla německé otázky, mohl by ji podepsat dokonce i sám československý ministr zahraničí.

Nevím. Ale snad je to přece jen příliš nízké hodnocení. Pražská výzva je výhledem k Evropě, jejíž národy a státy směřují k svobodnému spojení v celoevropském svazku. Je orientována na radikální překonání statu quo, na překonání stavu, jenž je charakterizován soupeřením antagonistických vojensko-politických organizací: Evropa by měla žít v demokratickém a samosprávném společenství. Touto svou radikální vizí navazuje Pražská výzva na rozmanité tendence, jež sílí v celém nezávislém západním mírovém hnutí, i na nekonformní myšlenky vyslovené jinde v naší části Evropy. A z této radikální politické vize odvozuje kritérium, jímž poměřuje praktické kroky protagonistů aktuální politické scény: vyslovuje se pro podporu každé individuální, skupinové i vládní iniciativy, jež slouží ideálu sbližování a svobodného spojení evropských národů, a odmítá kroky, které tento cíl oddalují či maří.

Pražská výzva se nepohybuje na abstraktní půdě. Navazuje na mezinárodně právní a politické reality, na systém závazků, které přijaly "vlády samy". Klade důraz na to, že tento systém závazků umožňuje občanům jak veřejnou kontrolu vlád, tak tvořivé překlenutí strnulých postojů.

Luboš Kohout, který má k Laureatovi blízko a který vyslovil k mé nemalé radosti s Pražskou výzvou zásadní souhlas, má jedinou vážnou výhradu. Nezdá se mu tvrzení, že možnosti překročit daný stav nejsou zdaleka tak nepříznivé, jak by se mohlo zdát. Říká /odvolávaje se na Erazima Koháka/: Nebude to snadné! A má na to, že co je ve výzvě "cílové", je zdůrazněno přespříliš jako aktuální. Ale o tom, že to nebude snadné, sotva kdo pochybuje. Jak příznivé, či nepříznivé jsou možnosti překročit daný stav, to není věc spekulativních úvah, ale praktických snah všechny dané možnosti skutečně využít. Hlavní je, abychom se shodli, že perspektiva radikálního překro-

čení daného stavu není planou utopií, že má prakticko-politický /strategický a programatický/ význam, že je výrazem "historického smyslu" a nikoli výrazem nedostatku.

Tuto hodnotu má Pražská výzva právě proto, že konvenční moudrost všech evropských i zámořských ministerstev zahraničí má k jejímu duchu daleko, a aby se její perspektiva v činnosti vlád prosadila, budou muset Evropané svést ještě velký zápas. To se ovšem týká i Čechů a Slováků. Nevím, co si o Pražské výzvě myslí šéf československého ministerstva zahraničí, dovedu si to však představit; ale je známo, že kterýsi úředník z ministerstva nikoli zahraničního /jistě úředník nekompetentní a frustrovaný/ nakvašeně prohlásil, že Pražská výzva je - svinstvo...!

Signatáře Pražské výzvy by ovšem mohlo těšit, že Laureatus je s to vidět v jejich řadách i ministra zahraničí /nebýt ovšem té jedné velké vady na kráse/. Jako by se tím k ní připojoval i on sám. Snad v tom lze spatřovat důkaz, že i perspektivu obratu k demokratické a samosprávné Evropě, a tím i perspektivu radikálního průlomu do celé světové situace lze vnímat v realistické a střízlivé poloze; a nikoli tedy jako absurdní provokaci vůči zdravému rozumu. A to není právě málo.

Legrace ovšem končí tam, kde začíná to, co i Laureatus chápe jako angažmá pro Němce. Ale právě zde máme co činit s velkým nedorozuměním, za něž možná mohou třochu i autoři textu Pražské výzvy. Z celého jejího kontextu je sice zřejmé, že eventuální spojení dvou německých států - a samozřejmě spojení, jež by se uskutečnilo v jejich dnešních hranicích /to se opakuje dvakrát/ - se chápe jako moment rozvoje celoevropské spolupráce a celoevropského sjednocení; a zároveň jako neodmyslitelný předpoklad t o h o t o procesu spolupráce a sjednocování. Snad to šlo vyjádřit ještě zřetelněji. To se týká i mírové smlouvy s Německem, ačkoliv se v textu výslovně říká, že po východních smlouvách Bonnu a po Helsinkách by se uzavření mírové smlouvy s Německem mohlo stát jedním z významných nástrojů pozitivní proměny v Evropě.

Nějaký čas si zřejmě budeme zvykat na to, že takzvané angažmá pro Němce je ve skutečnosti angažmá pro všechny Evropany bez výjimky. Němce samozřejmě nevyjímaje. Čtyři

desítky let se uvažovalo spíše opačně. Navíc zde působí sugesce hesel přicházejících zprava, jež jsou na levici hrubě podezřelá. "Svobodná Evropa" je ovšem Štvavá vysílačka /i když se to čte takříkajíc v uvozovkách/. Ti, kdo mluví o obnovení německé říše v hranicích z roku 1937, skutečně taky ještě nevymřeli. Ani ti, kdo s perspektivou svobodné a spojené Evropy spojují obnovu kapitalismu.

Vůči takovým postojům zachovává Pražská výzva vyváženou distanci. Nevytyčuje strategii boje za demokratický a samosprávný socialismus, ale svou orientací za demokratickou a samosprávnou Evropu vyznačuje prostor pro velké politické soutěžení a pro Evropu samosprávnou "navenek i dovnitř". A to je v plném souladu s přesvědčením autenticky demokratické a revoluční levice: socialismus je radikální demokracií a všechny velké výkony mezinárodního dělnického hnutí jsou spojeny se sázkou na demokracii.

Pražská výzva je ovšem výzvou všemu přízemnímu politickému myšlení, které není s to vyslovit slovo o demokratické a samosprávné Evropě bez otazníku. Evropa samosprávná a demokratická? Proč ne?! Je to krásný sen. Jenže každý přece ví, že to velmoci nedovolí. Mluví-li se o bytostném návyku "malých" přizpůsobovat se "velkým", víme právě v této zemi zvlášť dobře, o čem je řeč.

Ti, kdo nemají rádi Sovětský svaz, hlásají, že současný stav sice není dobrý, ba je přímo skandální, ale co s tím dělat, když Velký bratr - jak praví četná poučení - žádnou změnu nepřipustí a připustit nemůže. To se ovšem týká i Německa. Sovětský svaz přece nevstoupí dobrovolně na cestu likvidace svého impéria. S tím nemůže počítat nikdo, kdo neztratil hlavu, zdravý rozum, kdo zůstal při smyslech.

Někteří ovšem dělají právě v těchto úvahách tečku nad "i" a nabízejí předpoklad, že jedinou alternativou pro Evropany je atlantická politika vojenské síly, případně její reaganovsky vyhrocená varianta, neboť se Sovětským svazem se dá mluvit jen z pozice síly: proti síle musí stát síla /"to dá rozum"/. Rusové jiné řeči než řeči síly nerozumějí, rozumět nechtějí a vzhledem ke své dobře známé tradici ani rozumět nemohou...

Naproti tomu jiní vycházejí z dobromyslného přesvědčení, že koneckonců žijeme čtyřicet let v míru, a že by se tedy věci neměly dramatizovat a komplikovat. A vůbec, proč by se mělo s německou věcí hýbat? Abychom se ocitli tváří v tvář německému kolosu? Kolikrát už Němci dokázali, co dovedou! A kde jsou záruky, že se to nebude opakovat?! Zvláště slovanské národy mají důvod k obezřetnosti. Vystěhovaly Němce, vzaly jim území. Taky v těchto úvahách dělá se politická tečka nad "i": vynořuje se přízrak likvidace socialismu v NDR. Jsou lidé, kteří jsou hrdí na své komunistické přesvědčení, ale jejich víra ve vnitřní sílu socialismu nesahá ani tak daleko, aby si dovedli představit demokratickou změnu jako něco jiného než pohlcení socialistické NDR kapitalistickou NSR. Oni přece vědí své. A vědí především, že /vojensky a policejně/ "pevnější socialismus znamená trvalejší mír", jak hlásají četné dobové plakáty; a že socialismus s přívlastky demokratický a samosprávný není - reálný...

Národní politické myšlení vězí v amalgamu všech těchto reflexí až po krk. Jistěže bez valného nadšení. A s různými politickými důrazy. Ludvík Vaculík v odpovědi na otázku, co říká Pražské výzvě, zvláště pak způsobu, jímž se dotýká německé otázky, řekl, že jejím slovům rozumí a líbí se mu. Ale soudí, že prakticko-politicky je to marné gesto, jaké dělává člověk, jenž si chce sebe dál vážit, ale ví /měl by vědět/, že je to na nic, protože "držitelé NDR nikdy nemůžou dobrovolně od své držby upustit". A připojuje výmluvnou otázku: Proč by měli? Milan Hübl se v podobném kontextu vyjádřil ještě lakoničtěji: Je to nepraktické...

Laureatus není tak suchý. Ptá se, proč zrovna my, Češi! /Slovenské podpisy prý chybějí. Ale není tomu tak. Podepsal Čarnogurský, Jablonický, Kusý i Šimečka; podpisy posledních dvou chyběly v prvním vydání Pražské výzvy jen z důvodů technických/. Ano, proč tedy zrovna "my, Češi", pokračuje Laureatus, máme vyzdvihovat jednu z nejspornějších otázek poválečného uspořádání, o kterou sváději boje největší velmoci a celé bloky a která byla urovnána teprve před nemnoha lety obecným uznáním existence dvou německých států, což přispělo nejen k uklidnění německé otázky, ale i k uvolnění celé mezinárodní situace... Na jiném místě říká totéž ještě důraz-

něji: Německá otázka je v "nynějším českém prostředí" rozdmychávána bezdůvodně a uměle, neboť v podmínkách ostře rozdělené Evropy s dvěma protikladnými společenskými systémy a za soupeření dvou vojensko-politických bloků je prý sloučení obou německých států reálně nemyslitelné.

Laureatus pointuje se sugestivní samozřejmostí: To všechno přece musí chápat i ti, kdo německou otázku nastolují! - - Aniž by jeden o druhém věděli, vzácně souzní s Ludvíkem Vaculíkem.A přitom jsou každý takříkajíc na jiném konci. Vaculíkovi se Pražská výzva líbí a soudí, že člověk musí dělat i marná gesta, chce-li si sám sebe dál vážit. Spisovatelé jsou v politice neodpovědný živel, říká spisovatel Milan Uhde /říká to ovšem mnohem drsněji/, kdežto Laureatus je odpovědný národní politik a jeho chování je podřízeno jinému étosu...

Na přelomu zimy a jara osmašedesátého roku jsem přišel z Brna do Prahy. Můj politický představený Josef Špaček přebíral jako nově zvolený člen předsednictva ÚV KSČ odpovědnost za úsek, který byl v naprostém rozkladu - za "ideologii" /přebíral jej ostatně jen nakrátko; tajemníkem pro ideologické záležitosti se brzy stal Čestmír Císař/. Politikům dělali těžkou hlavu zvláště spisovatelé. S jistou nadsázkou lze říci, že existovalo dvojvládí - rozhodovalo se ve dvou centrech: v ústředním výboru strany a v Literárních novinách. Snažil jsem se se spisovateli o jakousi domluvu či dohodu. Kritickou rozpravu ukončil Ludvík Vaculík větou, která byla jen zdánlivě určena mně osobně: A já ti ~~to~~ stejně nevěřím...!

Bezprostřední politický smysl Vaculíkovy "nevíry" jsem chápal hned. Hnutí, které nemá jasno, co chce, a netáhne za jeden provaz, má sotva šanci. Ale co bylo už tenkrát na dně duše Ludvíka Vaculíka, se mně vyjevilo plně až teď, když jsem četl jeho odpověď na otázku, co říká Šimečkovu "nepodepsanému úvodníku" /Mnohá léta s Gorbačovem/: Milan Šimečka je podle Ludvíka Vaculíka "notorický optimista", ale on, Vaculík, mu "vůbec nevěří"/!/. Ale kdyby toho Šimečka "nechal", cítil by se Vaculík hůř... A pak následují dvě krásné vaculíkovské věty: "Jednoho dne bude mít však /Šimečka/ úplně pravdu: jako i stojící hodiny každého dne v jednu chvíli ukazují přesně. Tím chci říct: jednou se přece musí stát to, na co nás těší Milan Šimečka."

Lze českou - českou víc než slovenskou - víru-nevíru vyjádřit krásněji? Zdá se mi, že ne. A docela věřím, že v této rozeklané víře, která s k u t e č n ě vírou svého druhu je, lze i žít. Ale skutečná politika se s ní dělat nedá.

Laureatus vsadil na negativní složku této národní politické víry: ti, kdož německou otázku nastolují, musí přece vědět, jak marné je v dnešním ostře rozděleném světě jejich počínání! To je postoj až běda tradiční. V německy psané studii Co jsou Češi? vysvětluje Jan Patočka zdroje malosti novodobé české politiky: moderní programatické češství se rozvíjelo zdola, s obrovským sebezapřením, jež vyžaduje drobná práce, a tedy na půdě, jež nebyla právě příznivá pro diferencované duchovní výkony, ani pro výchovu činorodých politických osobností evropského rozhledu. To se podle Patočky pociťovalo zvláště později, v tomto století. Z Patočkova stanoviska složil úspěšně státnickou zkoušku jen Masaryk. Beneš je odsouzen nejtvrdšími slovy. O dalších se nevyjadřuje.

Laureatus vystupuje jako dědic reformního komunismu šedesátých let. Snad nevyslovím příliš smělou hypotézu, napíšu-li, že tento komunismus vtiskl programatickému češství /poněkud jinak se to mělo se Slováky - Alexandra Dubčeka nevyjímaje/ novou podobu, aniž překonal to, co v něm bylo slabé. Dozníva to ještě za našich dnů...

/2/

Žijeme v nové dějinné situaci, v situaci novým způsobem revoluční, revoluční ve smyslu vrcholné krize. Přibližně tak to napsal Laureatus už ve své první úvaze /z počátku roku 1984/. Zlatá slova. Jen je domyslet!

Laureatus umí číst politické projevy. Ve své poslední úvaze to demonstroval rozborem projevů Lubomíra Štrougala a Jana Fojtíka, i jinak. Rád bych obrátil jeho pozornost ke slovům Michaila Gorbačova v projevu z 8. května 1985. Praví se v něm, že uvolnění je sice nezbytnou, ale jen přechodnou etapou na cestě od světa přeplněného zbraněmi ke spolehlivému a komplexnímu systému mezinárodní bezpečnosti; že se sovětská politika sice důrazně zasazuje o obnovení procesu uvolňování napětí, ale že to neznamená, že jde o pouhý návrat k tomu, čeho bylo dosaženo v sedmdesátých letech; že je

třeba usilovat o daleko víc, neboť uvolnění není konečným cílem sovětské politiky; že jediným rozumným východiskem ze situace je navázání aktivní spolupráce všech států s cílem vytvořit a rozvinout internacionální mechanismy a instituce, které by umožňovaly optimálně sledovat národní a státní zájmy se zájmem všelidským.

Parafrázoval jsem zde dva odstavce tak, aby vyniklo jádro myšlenky zatím ještě neurčité. Ale zřejmě nikoli náhodné. Při setkání s B. Craxim řekl M. Gorbačov totéž poněkud jinak: Sovětský svaz si přeje obrodit ducha ovzduší a podstatu uvolňování napětí a je připraven jít ještě dále, ke spolehlivému systému mezinárodního právního řádu a bezpečnosti, neboť zde je nezbytný kvalitativní skok /Rudé právo, 30.5.1985/.

Michail Gorbačov jistě nevkládá do své představy o "kvalitativním skoku" v mezinárodně politických vztazích do slova a do písmene totéž, co vkládají signatáři Pražské výzvy do své představy o Evropě demokratické a samosprávné. To ostatně není možné; ani jejich politické představy nejsou totožné. Podstatné je, že se začíná z různých stran prolamovat rámec starých představ o uvolnění. V tomto rámci totiž uvolnění jako konečný cíl vystupovalo. Tíhnutí ke statu quo /= "k Jaltě"/, spojené s přesvědčením, že rozdělení Evropy je posledním slovem světových dějin /konzervativní pojetí koexistence kapitalismu a socialismu/, přikovalo pozornost k politice "malých kroků" /především na poli odzbrojení/ a zatarasilo perspektivu velkého obratu /"kvalitativního skoku"/ k demokratickému míru.

Laureatus, který se udiveně ptá, jak je vůbec možné v podmínkách ostře rozdělené Evropy a ještě ostřejšího velmocenského soupeření uvažovat o mirové smlouvě s Německem a o konfederativním spojení obou německých států, není zdaleka sám, kdo se dobrovolně žene do této slepé uličky. Má své důstojné protějšky i na pravici. Kterýsi politický komentátor /tuším, že v prvním únorovém čísle britského týdeníku The Economist/ se zamyslel na d tím, jak by mohla vypadat Evropa v roce 2025 /2 x 40 let po Jaltě/, a vyšlo mu to takto: Může se stát, že nás už z takových otázek hlava bolet nebude, ale je možné, že to přece jen nedopadne nejhůř, a že tedy půjdeme i nadále starou dobrou "jaltskou" cestou. Se změ-

nami se ovšem taky kalkuluje: buď se východoevropské země tak či onak obezřetně odpoutají od Sovětského svazu /Maďaři s tím už začali/, anebo se v západní Evropě prosadí levicový trend: v Německu budou vládnout sociální demokraté a zelení, v Anglii labouristé, v Itálii se do vlády proderou eurokomunisté... Pro našeho pozorovatele je zřejmě svůdnější ta první představa. Ale to snad není nejpodstatnější. Nejpodstatnější je, že ono sporné "buď-anebo" je založeno na velmi rozporné, nekoncepční a bezperspektivní představě změny. Její jádro tvoří přesvědčení, že jakýkoli vývoj v naší části Evropy bude nutně vývojem "doprava". To ovšem odpovídá optice, pro niž platí, že socialismus ztroskotal.

Laureatus není žádný buržoazní liberál. Kritizuje jakoukoli snahu distancovat se od Sovětského svazu, zdůrazňuje, že naše začlenění do Varšavské smlouvy a RVHP nelze nebrat na vědomí, že vybudované smluvní soustavy se nesmějí napadat nebo rušit. Ale k bezperspektivnímu statu quo tíhne rovněž. To ho zaplétá do zjevných protimluvů: na jedné straně kritizuje intervenci z osmašedesátého roku, protože "překračovala rámec oficiálních smluv i uznávané normy internacionální solidarity", a na druhé straně zcela paušálně odmítá kritiku mezinárodně politických koncepcí dochovaných ještě ze stalinské éry: hovoří-li se prý dnes na Západě o "revizi Jalty", pak je to jen zástěrka pro revizi společenského uspořádání na Východě. Demokratickou kritiku "Jalty" Laureatus nezná. Jeho politická pozice se tak stává neobyčejně nevěrohodná: Náš lid si prý nepřeje nic toužebněji, než aby mohl pěstovat těsné přátelské a spojenecké vztahy s velkým Sovětským svazem a jeho lidem bez ponižujícího zprostředkování lidí, kteří nemají u nás žádoucí důvěru a autoritu...

To je věta pro určitý typ reformní /"reformně komunistické"/ orientace přímo erbovní. Že by Laureatus nevěděl, jak se věci mají? Sotva. Spíš to ví. A ví to i v tom případě, není-li hokejový fanoušek. Laureatus může ovšem namítnout, že nenapsal, že tužbou všech tužeb československého lidu je pěstovat těsné a přátelské a spojenecké vztahy s velkým Sovětským svazem a jeho lidem; že požaduje, aby tyto vztahy byly zprostředkovány lidmi, kteří mají žadoucí důvěru a autoritu. Ale jak si to vlastně představuje? Jak si představuje realizaci

hlubší perspektivy demokratické mezinárodní ekonomické a politické integrace; především integrace evropské. To je perspektiva Pražské výzvy. Samozřejmě, že realizovat ji nebude snadné; je potřeba hledat přístupy k jejímu rozvinutí /Pražská výzva se zmiňuje o možnosti uzavřít smlouvu mezi RVHP a EHS; podobná zmínka padla v nedávném sovětsko-italském jednání/; i zde platí, že slon se jí po kouskách a pokrok je hlemýždí. Je to však jediná perspektiva, která radikalizuje dosavadní integrační procesy v Evropě /rovněž integrační procesy probíhající v rámci RVHP a Varšavské smlouvy/, vtiskuje jim demokratický ráz a vytváří předpoklady pro rozpuštění vojenských organizací, pro odchod sovětských a amerických vojsk z evropských zemí, pro skutečný přechod od vojenskopolitické konfrontace k demokratickému mírovému soužití.

Přestože integrační procesy na Východě i na Západě daleko překročily rámec klasických národních států, zdaleka se ještě nevyžila optika mezinárodníno myšlení, jež se opírá o zájmy národních států ve starém /buržoazním/ slova smyslu. Dosavadní integrační procesy jsou dokonce v jistém smyslu na této optice založeny; vyvolávají proto opozici tak či onak nacionálně motivovanou, nevyjímaje opozici zabarvenou "reformně" či "národně" komunisticky. Specifickým ohniskem, v němž se střetávají a promítají velmi protichůdné partikulární národní zájmy, je právě německá otázka. Názor, že rozdělení Německa do dvou států je dobrá věc, proto vůbec neudivuje /jenom není jasné, proč Luboš Kohout volá "Ať žije Andreotti!", nepožaduje-li revizi Pražské výzvy/. Ale zároveň se tím naznačuje, že jakýkoli kvalitativní skok v rozvoji mezinárodně politických a právních vztahů je věc veskrze iluzorní potud, pokud se nekousne do "německého" kyselého jablka.

Argumentuje se zdánlivě logickým předpokladem: Německo je rozděleno proto, že byla rozdělena /či je rozdělena/ Evropa /svět/, a nikoli naopak /že by Evropa byla rozdělena proto, že je rozděleno Německo/, a že ve shodě s touto příčinnou závislostí je třeba napřed řešit vztahy mezi Východem a Západem takříkajíc globálně a teprve potom a na tomto základě lze řešit i otázku mírové smlouvy s Německem, jakož i otázku spojení obou německých národů. Jenže to je veskrze statický

"socialisticky chápané a demokraticky vyjevované a řešené plurality zájmů a postojů spřátelených pracujících vrstev a skupin všeho obyvatelstva a obou našich národů"? Domnívá se, že lidé budou přikyvovat, když se jim do očí bude tvrdit něco, co zcela odporuje jejich smýšlení a cítění? Snad se kojí nadějí, že lidi, jimž se rozvážou jazyky a kteří se budou chovat podle svých přirozených a pravých tužeb, přesvědčí tím, že na ně bude mrkat a přitom je bude varovat, že "demokraticky vyjevenou pluralitu" je třeba chápat "socialisticky", tj. v souladu s těsnými spojeneckými vztahy a s přátelstvím s "velkým Sovětským svazem a jeho lidem"?

Mám neodbytný pocit, že Laureatus nehodnotí nízko jen Pražskou výzvu, že hodnotí příliš nízko i československý lid, naši oficiální politickou reprezentaci a představitele Sovětského svazu, a že se tudíž nepohybuje po zemi. Ví například něco o tom, co si muž z ulice myslí o politicích či vůbec o těch, kdo jsou "nahoře"? Jak nedůvěřivě přijímá všechno, co se mu jeví jako pouhopouhý "boj o koryta"? Nenapadá ho, že může být v tomto smyslu zvážen a shledán lehkým? V závěru své úvahy Laureatus napsal, že oficiální československá místa by neměla trpně vyčkávat, jak se bude rozvíjet reformní kurs v Sovětském svazu: Měla by se řídit vlastním reformním programem . Máme přece svou tradici, své zkušenosti, své podmínky. - Nic proti tomu. Jen si nejsem jist, zda oficiální československá místa na naše rady čekají; zda je naším úkolem dávat jim osvícené rady; a zda takové rady jsou vůbec k něčemu. Pozice osvíceného rádce více či méně osvíceného vladaře totiž není pozicí, která má vnitřní sílu, aby formovala společenskou kritiku "zdola" a s rozmyslem vyjadřovala autentické smýšlení a cítění prostého občana.

Nekritizuji Laureata za to, že hájí politiku zachování Varšavské smlouvy a RVHP; nevytyčuji jako alternativu politiku destrukce platných spojeneckých smluv a integrace, které bylo na jejich základě dosaženo. Kritizuji Laureata za nevěrohodnost jeho pozice, za to, že nepochopil potřebu odpovídající nové dějinné situaci /v novém smyslu krizové a revoluční/; tj. potřebu vytvářet a rozvíjet nové mechanismy a instituce, které by zabezpečovaly aktivní mezinárodní spolupráci na kvalitativně vyšší úrovni, neboli potřebu výrazně

pohled na evropskou problematiku. Nebere v úvahu, že překonat dělení Evropy do dvou antagonistických vojensko-politických bloků je neobyčejně složitý a dynamický p r o c e s /a samozřejmě proces dlouhodobý/, pro nějž skutečně nelze stanovit žádný předem hotový "pořadník", a že německá otázka není zdaleka tak jednoduše podřízena otázce evropské, neboť představuje /v podobě požadavku sebeurčení Němců/ samostatnou komponentu evropské problematiky. Obecný princip, že věc Němců je třeba podřídit věci Evropanů /sjednocení Německa je třeba realizovat tak, aby se Německo už nestalo pro Evropu bezpečnostním problémem/ nelze vykládat tak, že se německá otázka z mezinárodního evropského kontextu prostě vyřadí. To je postup, který zbavuje evropskou problematiku konkrétního politického obsahu. Tak se ostatně dosud přistupuje k otázce odzbrojení. Efekt je odpovídající...

Pochopit správně příčinnou souvislost německé a evropské otázky předpokládá "komplexní" přístup k jevům mezinárodního politického života. O to se právě pokouší Pražská výzva. Tak či onak dílčí a jednostranné projekty, programy, plány - buď neutralita té či oné země /případně všech středoevropských zemí/, nebo rozpuštění vojensko-politických bloků, anebo mírová smlouva s Německem - zrcadlí neschopnost reflektovat mezinárodně politickou realitu v její celistvosti. Troskotají na své bezperspektivní abstraktnosti. Václav Havel se sympatiemi komentuje "velmi fundovaný hlas" dokazující, že Evropa zůstane rozdělena, dokud bude rozděleno Německo /"Což si lze představit Evropu bez paktů a ochrany velmocí, v níž by si Berlín zůstával klidně dál přeříznut zdí, a problém Německa nevyřešen?" - viz V. Havel: Anatomie jedné zdrženlivosti/, ale chápe jej jako jeden z různých návrhů jak řešit evropský problém a vůči každému z nich je možno vznášet námitky... Václav Havel se zřejmě nemůže vypořádat s námitkou "číslo jedna"; kdo nebo co by mohlo donutit Sovětský svaz, aby rozpustil celou četu svých evropských satelitů? Jeho řečnická otázka je sourodá s otázkou Vaculíkovou: Proč by měli držitelé NDR dobrovolně upustit od své držby.

Jenže právě tato otázka je špatně položena. Vychází z dvojznačného předpokladu, že "někdo" nebo "něco" může a má Sovětský svaz "donutit" udělat něco, co udělat nechce. K ta-

kovému donucení je pochopitelně nutná síla, a mohutná síla. Nikdo ji nemá a nikdo ji mít nebude. Ani prezident Reagan. Konzervativní politika vojenské síly, která vychází z předpokladu, že vývoj v naší části Evropy může být pouze vývojem směřujícím "doprava", ztroskotala /a fakticky i rezignovala/ dávno. Signalizoval to již neúspěch politiky sjednocení Německa v pojetí Konráda Adenaura. A od té doby uplynula pěkná řádka let.

Existují ovšem hlubší důvody - nejen "reálpolitické" -, abychom vycházeli z toho, co Sovětský svaz dělat chce. Vyvěrají z demokratické orientace na Evropu samosprávnou, "navenek i dovnitř". Má-li to však být orientace realistická, musí vycházet z toho, že i sovětští představitelé rozhodují v souladu se svou politickou vůlí. Jistěže nerozhodují ve vzduchoprázdnu. O každém procesu politického rozhodování platí, že je v jistém smyslu rozporný a "vynucený", že je odpovědí na výzvy, které na vůli politiků nezáleží, že je založen na tom, k čemu "nutí" podmínky a okolnosti vnitřního i mezinárodního života. Toto "nucení" či "donucení" nelze ovšem směšovat s tendencemi, které vycházejí z reakčních a konzervativních představ politiky síly. Neschopnost rozlišit je oslabuje společenskou kritiku a nezávislou občanskou iniciativu "zevnitř" a plodí tendence, které patří historicky minulosti - brzdí politickou emancipaci společnosti. S Laureatem bychom mohli říci, že to jsou tendence avanturistické.

Laureatus zdůrazňuje význam reformních iniciativ, které přicházejí "shora". Nevidím v tom jeho zásadní omyl. Organický kaz jeho pozice spatřuji v tom, že tuto iniciativu "shora" vidí starýma očima, a proto hodnotí příliš nízko iniciativu "zdola". Nedomýšlí svou vlastní tezi, že žijeme v nové dějinné situaci, v situaci novým způsobem - ve smyslu vrcholné krize - revoluční. Nechápe ji dost hluboce a radikálně. Uniká mu proto těsná spojitost mezi vnitřním a vnějším aspektem rodící se reformní orientace. O kvalitativním skoku v rozvoji mezinárodně politických vztahů se všemi naznačenými důsledky bude sotva možno mluvit, aniž dojde k obratu v politice vnitřní. Ale také naopak. Je předčasné mluvit o tom, jak bude proces tohoto vzájemného ovlivňování vnitřní a mezinárodní politiky probíhat. Není ale předčasné mluvit o tom, co z toho

-německých vztahů/ ovšem otevřená je. Hrot Pražské výzvy míří přitom k nejaktuálnějšímu momentu tohoto dvojjediného předpokladu: k otázce, co znamená rozdělení Němců z hlediska evropských osudů. A odpověď je jednoznačná: odmítá se stanovisko, podle něhož nynější stav nemá alternativu, podle něhož je rozdělení Německa /a tím i Evropy/ efinitivní záležitostí na dobu nedohlednou, jak dovozoval Milan Hübl, odvolávaje se na Theodora Sommera.

Laureatus má přesto za to, že Pražská výzva - tím, že se německé otázky dotýká - není opravdovou výzvou k míru, nýbrž, že "rodí sémě konfliktů". Stojí prý očividně blízko pojetí některých ministrů dnešní západoněmecké vlády, kteří získávají souhlas a uznání revanšistických sil, a tak se prý staví po bok Kohlově vládě, která koketuje s oživenou konfliktností v mezinárodních vztazích. Jakékoli proklamace o otevřenosti "německé otázky" a o "sjednocení Německa" /uvozovky Laureatovy/ jsou prý dnes heslem reakční části německého národa.

Snad jde u Laureata vskutku o omyl založený na nedostatku informací a pramenící z malého zájmu o to, co se děje za humny. Ale každý poněkud zběhlejší pozorovatel německé politické scény ví, oč je všechno složitější. Vědí to dokonce i zpravodajové východoevropských tiskových agentur a tiskových orgánů, přestože jejich zpravodajství zůstává podřízeno překonaným heslům o hrozbě německého revanšismu, vůči nimž se při své nedávné návštěvě Moskvy ohradil i Willy Brandt.

Je ovšem pravda, že ministr Zimmermann mluví jinak než ministr Genscher, a že za to sklízí souhlas Czajův a Hupkův. Z toho však vůbec neplyne, že se vláda Helmuta Kohla vrátila ke starým adenauerovským koncepcím. Kohl může prohlašovat, že Adenauer ještě doufal, a snad tomu i věřil, že si Němci jednou spolu s celým Západem vynutí obnovu své říše v hranicích z roku 1937, a hlavně - že budou likvidovány všechny důsledky "sovětizace" na východ od Labe. Ale s tímto politickým dědictvím se velká většina Němců rozloučila, už když dala přednost sociálně liberální politice usmíření s východními sousedy; hranice na Odře a Nise /a tím spíše odsun Němců z Československa/ jsou dnes pro ně definitivní. Svár mezi těmi, kdož

vyplývá pro nezávislou občanskou iniciativu, aby byla skutečně nezávislá a mohla se tak stát východiskem smysluplné iniciativy politické.

Odpověď na tuto otázku není složitá. Je namístě vycházet vstříc všem pozitivním tendencím "shora" /Laureátův postoj/. Ale nikdy za cenu, že se ustupuje k přežitým schématům a frázím. To je totéž, jako zrazovat nezávisle formulované kritiky "zdola" a tak vytvářet politickou mezeru, na kterou nezbytně dříve nebo později jakékoli reformní úsilí doplatí.

/3/

Zásadní poznámku vyžaduje i Laureatovo slovo o německé módě. Tímto poněkud laciným publicistickým obratem sprovodil ze světa otázku, která tříbí duchy. Diskuse o odsunu Němců z konce sedmdesátých let zrcadlila sice dost neujasněnou snahu proniknout k hlubšímu pochopení našich novodobých dějin, ale v žádném případě nebyla samoúčelná. Manifestovala politickou vůli nově promyslet naše postavení ve světě a dát tak "programatickému češství", které se v sedmdesátých letech ocitlo ve své dosud nejhlubší krizi, [illegible] nosný základ. V principu ovšem platí /psal jsem o tom v textu, který Laureatus zná/, že otázka sama se kladla způsobem poněkud starým; vykročila z rámce "programatického češství", jež už fakticky zrtoskotalo, příliš nejistě. V hodnocení odsunu Němců se jen změnila znaménka; za tím, co se dosud chápalo jako neproblematické, byl dosazen otazník. Ale programatická mez projektující budoucnost v perspektivě národních států překonána nebyla.

Pražskou výzvu nelze proto chápat jako prosté navázání na diskusi, jejímiž hlavními protagonisty byli Danubius /Jan Mlynárik/ a Milan Hübl. Pražská výzva je pokusem odpovědět na otázku, která v původní diskusi zodpovězena nebyla: jak řešit vnitřní rozpornost německé otázky /včetně otázky odsunu Němců/ v její aktuálně politické podobě otázky evropské. Výchozí předpoklad je přitom naprosto srozumitelný: sudetská otázka, jakož i otázka německých hranic historicko-politicky otevřené nejsou /definitivní mezinárodně právní tečku za věcí musí ovšem udělat mírová smlouva; helsinský Závěrečný akt ji suplovat nemůže/. Otázka vztahů mezi dvěma německými státy /německo-

považují poválečné akty za principiální bezpráví, a kdo jsou s to dívat se na věci z vyššího a univerzálního hlediska, pokračuje. Starý nacionalismus však politicky ustupuje. To je zřejmé z toho, jak se chová i liberálně konzervativní politická reprezentace: zřetelně převažují ti, pro něž je poválečný teritoriální status quo věcí danou.

To se ovšem netýká politického statu quo: ani otázky suverenity německých států, jejich eventuálního konfederativního spojení v jejich dnešních hranicích, otázky rozděleného Berlína, ani mírové smlouvy a koneckonců ani otázky demokratické reformy Německé demokratické republiky. Kohlova vláda ví, že se v tomto směru jedná o nezcizitelný politický kapitál, jejž lze zužitkovat o to výhodněji, oč je protivník "natvrdlejší". Jsou prostě pravdy, jimiž nelze otřást, protože j s o u . Připisovat tedy jakékoli snahy o sjednocení Německa a jakékoli úvahy o otevřenosti německé otázky reakční části německého národa znamená strkat hlavu do písku. Daleko aktuálnější otázkou je, jak opravdově to s národní věcí Kohlova vláda míní a nakolik ji vůbec může brát vážně v rámci své historicko-politické koncepce, jež se od atlantické politiky síly neodpoutala.

Zhusta se poukazuje na to, že Němce samotné jejích národní věc ani tak moc nepálí; že si žijí dobře. Leckterému západnímu Němci se celá věc její skutečně tak, jako by alternativou snesitelného stavu mělo být zhoršení situace: proč si uvazovat na krk chudého příbuzného? /Což je ovšem představa zcela poplatná právě starým koncepcím "znovusjednocení"./ Pokušení soudit, že německá sociální demokracie dobře dělá, pokud pluje v těchto vodách, že se jí to vyplácí, že Kohlova vláda tone v těžkostech a ona z toho těží /volby v Sársku a Porýní-Vestfálsku dopadly v její prospěch/, je nabíledni. Otázka je, zda je to prozíravý postoj, zda se do budoucna vystačí s odmítáním starých koncepcí "znovusjednocení". Programatická slabost se nakonec vždy vymstila.
A evropská levice, jejíž německou složku nevyjímajíc, programaticky slabá je. Pravda, němečtí sociální demokraté hledají tvar "druhé Ostpolitik". Svár mezi fundamentalisty a reálpolitiky ve straně zelených je rovněž výrazem snahy vyplnit programatické vakuum, diskutuje se v různých složkách míro-

vého hnutí a sílí snaha vymanit se z příliš úzké a krátkodeché orientace na pouhopouhé hnutí proti zbraním. Ale stačí to? Přemýšlí se skutečně na úrovni doby?

Už na berlínském konventu za evropské jaderné odzbrojení /květen 1983/ se vyhrotil spor o formuli "Anstiftung zum Frieden durch Anstiftung zum Friedensvertrag". Tento spor není uzavřen. Před nějakým časem se objevil pozoruhodný dokument /Pamětní spis - Berlín, březen 1985/, který proklamuje řešení německé otázky ve smyslu tří hesel: Mírová smlouva - Konfederace - Systém evropské bezpečnosti. Demokratický duch tohoto dokumentu je mimo jakoukoli pochybnost, distance vůči jakékoli nacionalistické koncepci obnovy říše z hranic roku 1937 /= vůči "Wiedervereinigung" ve starém stylu/ naprosto jednoznačná; uvažuje se sice jen v německém rámci, ale mezi zněním Pražské výzvy a duchem uvedeného dokumentu není žádný principiální rozpor.

Autoři /Theodor Schweinsfurth a Herbert Ammon/ a jejich přátelé /dokument signovalo dvaaosmdesát lidí/ představují ovšem menšinový proud v německém demokratickém politickém životě /Schweinsfurth je členem SPD/. Ale odkdy platilo, že v prostředí, které žije setrvačností starých představ a hesel, začaly nové ideje působit jako většinové? A odkdy platilo, že nové ideje měly od samého počátku definitivní podobu? Každý víceméně ucelený politický program se tříbí a dotváří v politické praxi, která se opírá o skutečné masové a převratné hnutí.

Proto se mně taky zdá nemožné následovat rady Luboše Kohouta, abychom sice drželi obecné postuláty Pražské výzvy, ale abychom přitom sledovali v "praktické rovině" kurs německé sociální demokracie. Nepochybuji o tom, že to Luboš Kohout myslí se svými "konkrétními" tezemi dobře. Nic proti nim /řeč je o potřebě dodržovat uzavřené smlouvy, bojovat proti militarismu, usilovat o sjednocení obou států v rámci federalizované Evropy, připravovat odchod vojsk velmocí, podporovat proces vytváření demokraticko-socialistických režimů v naší části Evropy/. Nepochybuji taky o tom, že Luboš Kohout chce "Chartu 77" přesvědčit a nechce nic oktrojovat. Jenže čím praktičtěji, konkrétněji a detailněji budeme o věci přemýšlet, tím zjevnější bude,

jak jeho rada - a to v samém principu - míří "vedle": z tezí zdánlivě konkrétních dostaneme formule velmi abstraktní; a všechny jsou navíc v Pražské výzvě /explicite nebo implicite/ obsaženy. Luboš Kohout může mít pravdu i v tom, že orientace daného většinového proudu v západoněmecké sociální demokracii zůstane v dohledné době zachována, že německým kancléřem v roce 1987 /1991/ bude spíš Johannes Rau než Oskar Lafontaine. Jenže smůla je v tom, že o to nejde; a že t a k to nejde. Že to nejde, i kdybychom uvažovali "jen" o identitě demokratické levice, a nikoli o identitě nezávislé občanské iniciativy /Charty 77/. Prostě: na jedné straně držet obecné principy, a na druné straně dělat konkrétní politiku podle někoho jiného, to je cesta do pekel dlážděná třeba i těmi nejlepšími úmysly. Ostatně malou otázku: jak asi vedení německé sociální demokracie naloží s iniciativou Theodora Schweinsfurtna a jeho druhů?

Téma bychom mohli rozvíjet ještě v širším poli. Tak mocné složky mírového hnutí, jako je holandská IKV či britská CND, ale i různá stranickopolitická seskupení /britští labouristé a liberálové například/, přijímají Pražskou výzvu se zjevnými sympatiemi, ale německé téma /samozřejmě/ vzbuzuje rozpaky. Žijeme zkrátka v napětí mezi stanoviskem, že řešení německé otázky v demokratickém evropském smyslu je žádoucí, a mezi obavami, zda je už nyní realistické s tím začít, zda by [illegible] to dialog o návratu k uvolnění mezinárodních vztahů nezavedlo do slepé uličky ještě dříve, než se rozproudí, zda by se tím napětí spíše nezvýšilo než snížilo, zda by se neprobudila spící šelma německého nacionalismu atd. atd.

Co z toho plyne pro naši úvahu o demokratické a revoluční identitě levice našich dnů? Před několika dny mně položila žena vzdělaná v dějinách dělnického hnutí otázku: Jak jsou vlastně němečtí revanšisté silní? - Řekl jsem, že představují okrajový proud. - Odtušila zamyšleně: Hitlerovci ve dvacátých letech byli taky j e n okrajový proud.

Žena, o níž je řeč, se považuje za představitelku socialistické opozice a její výhrady vůči Chartě 77 jsou diktovány přesvědčením, že je málo politicky /v socialistickém smyslu/ vyhraněná. A přesto ve své bezprostřední a spontánní

reakci opomněla to, co je pro levicovou politickou zkušenost meziválečné epochy rozhodující: že Hitlerovu cestu k moci a německému imperialismu k válečnému dobrodružství zdaleka neurovnala jen západní velkoburžoazie kalkulující v konfrontaci s komunismem a Sovětským svazem s pravicovým radikalismem a fašismem. Působil zde ještě svérázný "vnitřní" faktor: rozkol mezi komunisty a sociálními demokraty, oslabení mezinárodního dělnického hnutí stalinismem, problematické kroky sovětského vedení.

Laureatus /a kdo k němu má blízko/ by měl připustit, že Pražská výzva nenasadila falešný tón a její důraz v německé věci /v textu určeném mezinárodnímu mírovému hnutí/ nenadbílá "reakční části" německého národa, nýbrž posiluje demokratické mírové iniciativy - a povinností těch, kdo neztratili smysl pro mezinárodní solidaritu, je tuto pozici podporovat v zájmu všech Evropanů a světového míru vůbec.

A ještě něco: polská krize znovu potvrdila to, co se ukázalo už v krizi československé: jak bezprostředně jsou všichni Středoevropané zapleteni právě do německé otázky; falešná je právě položka vedená pod titulem "hrozba německého revanšismu". Měli bychom tedy skoncovat s obcházením notoricky známého faktu, že čtyřicet let po válce neexistuje právní mechanismus, jenž by urovnal vskutku klíčový e v r o p s k ý problém.

/4/

Motivy Laureatovy politické logiky pronikají na povrch především v souvislosti s příznačným osobním vyznáním. "Ano," píše Laureatus s patetickým akcentem, "byli jsme před patnácti lety lživě pomluveni a pospliváni, nakydali na nás hromady hnoje a podrobili surovému ponižování, ba nedali nám ani minimální možnost se veřejně hájit a lžím čelit, avšak nemohli nám vzít naše poctivé socialistické přesvědčení a naši lidskou čest vrostlou do čistého svědomí. Ani na prahu stáří si je nenecháme ukrást, ani je sami dobrovolně nepošlapeme. Nedovolíme své ideály rozkolísat ani opustit. Kdo tak přesto činí, ať nepočítá s námi ostatními."

Kdo tak přesto činí? A kdo s kým nemá počítat?

Jsem vzdálen tomu, abych se posmíval patosu, s nímž Laureatus trvá na své socialistické politické identitě. Ochotně se postavím vedle něho. Ale napřed je třeba zjednat jasno, co vlastně "naše poctivé socialistické přesvědčení" obnáší.

Pražská výzva byla zveřejněna v polovině března. O měsíc později uveřejnilo Rudé právo článek ministra vnitra. Jeho nejčtenější odstavce byly věnovány vážnému varování, jež mířilo do prostředí, k němuž patří i Laureatus. To patří k úřadu ministra. A jestliže to konstatuji, nechci tím zlehčovat to, co bylo řečeno.

Laureatus se ozval. I to je v pořádku. Jako opoziční publicista má povinnost registrovat všechno podstatné, co se týká politického života. V jeho reakci však cítím vážný kaz. Vyslovuje důrazný požadavek, aby státní orgány nesměšovaly "čestné nápravné úsilí směřující ke zdokonalení socialismu" s činností "vskutku nepřátelskou a protičeskoslovenskou". To se může zdát v pořádku. Zvlášť když položíme důraz na slovo "nesměšovat": mlčky tím přijímáme předpoklad, že jistým, nepříliš jasným a málo známým nepřátelským /"protičeskoslovenským"?/ činnostem státní orgány skutečně musí čelit, a že tedy státně bezpečnostní i jiné orgány jakousi objektivní funkci mají. Jenže při jakémkoli bližším ohledání zjistíme, že v Laureatově pozici je něco velice v nepořádku. Požaduje, aby se "čestné nápravné úsilí" nesměšovalo s činností nepřátelskou, a vzápětí konstatuje, že hranice mezi ústavní a zákonnou činností a iniciativou, jež zájmy "našich socialistických národů" poškozuje, není nikde zřetelně vytyčena, anebo /jinými slovy/: ať se to komu líbí, nebo nelíbí /říká ještě Laureatus/, půjde do vězení, když nebude opatrný /dodávám já/.

Ale jak vlastně Laureatus zájmy "našich socialistických národů" definuje? Jak definuje sám pojem socialistický národ? A co s lidmi, kteří jsou přesvědčeni, že náš národ vůbec není socialistický, že je to jen ten starý dobrý a přitom dost pokažený český /slovenský/ národ, případně, že je to národ pořád ještě maloburžoazní; anebo jsou frází o socialismu přejedeni tak, že na všechna socialistická kritéria či pseudokritéria zvysoka kašlou?

Nejde mi zde o akademickou debatu o tom, co je a co není socialismus. Mám na mysli praktickopolitickou pozici, již Laureatus vyjadřuje v celém svém záměru "nakousnout dozrávající otázku" vývoje v kruzích těch, kdo se tou či onou formou podílejí na nezávislé občanské iniciativě. Ale co vlastně v těch kruzích "dozrává"? Laureatus vyzvedává své pochopení pro "citlivou psychiku"těch, kdo mají sklon uzavírat se do vlastní skořápky, kdo se utápějí v přemíře starostí a chytají se jakéhokoli stébla ochrany a povzbuzení /i když přichází zvenčí a drží je nevyzpytatelná ruka = ?/, ale u toho nezůstává. Kdyby byl zůstal u rozboru "frustrovaného disidentství" a oddělil se přitom od falešných politických podezření a obvinění, mohla být jeho úvaha pozitivním příspěvkem ve všeobecném úsilí vtisknout nezávislé občanské iniciativě smysluplnou politickou podobu. Ale Laureatus se z postoje "pochopení" přesmykává do pozice "nepochopení": kritizuje "některé opoziční skupiny", protože prý do popředí vysouvají "reálný dialog" /=?/ s různými zahraničními korporacemi a institucemi, převážně západoevropskými, a přitom mezi partnery nejsou jen socialisté a demokraté, nýbrž i agresivní elementy krajně pravicových směrů /typu Rogera Scrutona?/, dialog prý zužují na poměrně úzký okruh osob, pro opozici tedy z něho nekyne "žádná šance", ohlas v cizině se získává na úkor toho, co je třeba udělat ve vlasti, ba ztrácí se zdravý rozum a propadá se dokonce i avanturismu. Ale ani tato nesentimentální lekce z nesentimentální politiky Laureatově politické pedagogice nestačí. Vyhrocuje ji polemikou s "ojedinělými odpůrci našeho existujícího systému" /Laureatus se mezi odpůrce "existujícího systému" nepočítá/, kteří údajně koketují s americkou pozicí síly, navazují přátelské a někdy až servilní kontakty s otevřeně antisocialistickými organizacemi, ba dokonce i s organizacemi revanšistickými, a to vše "zastírají rouškou kontaktů mezi Východem a Západem", jež si ovšem "jinak všichni přejeme a o něž usilujeme". Tak mluví neostalinský prokurátor. Jenže ten tak mluvit "musí". Patří to k jeho roli. Laureatus to říká z "poctivého socialistického přesvědčení"; a říká tomu "upřímné slovo, které má poctivě míněné poslání".

Nevím, na jakých konkrétních /dejme tomu/ nedorozuměních je založena Laureatova představa o našich nekalých či prostě nerozumných stycích s "cizinou"; chápu, že Laureatus o konkrétnostech mluvit nebude. Obávám se však, že pro Laureata konkrétní obraz skutečného stavu věcí, jejž /pochopitelně/ špatně zná, je stejně něco druhořadého, odvozeného a nepodstatného; že prvořadé, původní a podstatné je pro něho sledování určitého politického plánu /někteří katoličtí druzi a soudruzi by to možná nazvali "gnózí"/. Sám říká: "Dokud existovala brežněvovská strnulá politika konsolidace /.../, mohly se v opozici proti ní sjednotit různorodé skupiny od reformních komunistů ~~xxxxx~~ až po /řekněme/ klerikalizující živly. Jakmile se však objevil v Maďarsku, Polsku a také v Sovětském svazu a dalších zemích nový společenský pohyb, jakmile ožily nápravné tendence a hledají se nové cesty rozvoje socialismu, nemůže ani opozice zůstat stejná, nýbrž zcela přirozeně se štěpí. Může nám to být líto nebo nás to může nechat lhostejnými, na věci samé to nic nemění. Život sám pracuje pro diferenciaci názorů a stanovisek..."

Tak to ne! Život "sám" sice pro diferenciaci a proměnu názorů a stanovisek pracuje. Ale jde o to, jak tento proces skutečně probíhá. Laureatův obraz o něm je hrubě zjednodušený; tendenčně zpracovaný záměrem podřídit "opozici" neživotným představám o socialismu...

Nežívotný je již jeho výchozí předpoklad: dokud existovala brežněvovský strnulá politika, mohly se v opozici proti ní sjednotit různorodé skupiny, ale jakmile ožily nápravné tendence, musí se i opozice štěpit. Především: o opozici se zde mluví v uvozovkách; a to nikoli z taktických důvodů, nýbrž proto, že to tak skutečně je. Charta 77 /nelze mluvit o nezávislé občanské iniciativě a nemyslet především na ni/ nevznikla jako politická opozice proti "brežněvovské politice". Vznikla jako neformální společenství, jehož iniciativa byla zaměřena na obhajobu práv občanů /mohli bychom říci na obhajobu principu občanství vůbec/ v souladu s platným právním řádem: ten totiž práva občanů nepopírá, nýbrž je deklaruje; k omezování a popírání těchto práv dochází na základě právně a ústavně nezpůsobilého výkladu "vedoucí úlohy strany". Iniciativa chartistů narazila na známý odpor.

Konstituoval se konflikt s tím, co bychom mohli nazvat - - v souladu s Laureatem - "existující systém" či "daný režim" či "socialistické zřízení"; že zde přívlastek "socialistický" je víc než problematický, je evidentní. "Známý odpor" vyvolal známý odpor: chartisté se stali - v jistém smyslu - odpůrci "existujícího systému". Hledání nových cest rozvoje socialismu v podobě různých nápravných tendencí není ani v nejmenším důvod pro rozštěpení či rozdělení tohoto společenství "odpůrců existujícího systému". Můžeme se ovšem diferencovat, rozlišovat, rozcházet v tom, jak budeme hodnotit význam těchto nápravných snah, někteří z nás jsou pesimističtější, jiní optimističtější, ale skutečné politické rozdělení - které přitom nemusí vůbec znamenat rozštěpení, pokud jde o zásadní vztah k politické demokracii - je nevyhnutelně vázáno na překonání "existujícího systému" /= "reálného socialismu"/.

V Laureatově konceptu probleskuje staré schéma: abychom se mohli s jednotit, musíme se napřed rozdělit. Má dokonce svou představu o politických táborech, které tímto rozdělením vzniknou: přesvědčení socialisté, reformní komunisté, vědecky založení historikové, sociologové a politologové, jakož vůbec reálně uvažující lidé nemohou mít stejný názor jako ti, kdo hodili přes palubu socialismus deformovaný i reformovaný a očekávají spásu od agresívního reaganovského kursu, spoléhajíce na růst antikomunismu a antisovětismu...

Kdo patří do tábora zavržených? Pražskou výzvu podepsalo půl stovky osob. Z toho je třetina bývalých komunistů - - tedy /pro Laureata/ reformních komunistů. O něco málo méně "deklarovaných" křesťanů, povětšinou katolíků. Komu Laureatus přistrčí černého petra "klerikalizujícího živlu"? Václavu Bendovi, který /v obhajobě své spolupráce s reformními komunisty/ oponoval Rogeru Scrutonovi a přitom napsal, že je antikomunista? Můj pan prokurátor tvrdil, že jsem antikomunista, který bojuje s otevřeným hledím, ač jsem se deklaroval jako komunista v opozici. Můj pan vyšetřovatel řekl, že být komunistou v opozici je protimluv: komunista poslouchá stranu, a kdo je v opozici, nemůže být komunista. Tedy: v určitém /starém/ slova smyslu nejsem a nemohu být komu-

textu můžeme plně přijmout Masarykovu definici demokracie jako diskuse. Dialog je východiskem spolupráce a spolupráce je východiskem k tomu či onomu spojenectví na základě toho či onoho závazku či programu. Postoj k dialogu odlišuje tedy všechny, kdo jsou pro změnu ne-dialogového /monologového/ systému v systém dialogový, od těch, kteří takové změně brání - tj. reformní komunisty od komunistů "protireformních".

Totéž kritérium však vede ještě k dalším odlišením: nejsou jen komunisté, kteří jsou "na cestě" k opozici, jsou taky komunisté, kteří už v opozici jsou, kteří jsou takříkajíc "uvnitř" ní, kteří tvoří organickou součást nezávislé občanské iniciativy neboli /pokud někdo chce/ demokratické opozice /pojem je nepřesný v tom smyslu, že Charta 77 skutečně není organizovanou politickou opozicí, je "jen" nezávislou občanskou iniciativou/. To není v rozporu s identitou komunistů, s identitou levicového, protikapitalistického, socialistického postoje. Naopak: je to v souladu s původním demokratickým charakterem revolučního dělnického hnutí. Odtud můj titulek: jde o demokratickou a revoluční identitu levice dneška.

Laureatus konstatuje, že je jen jedna cesta k tolerantní spolupráci naší opozice: návrat k původnímu pojetí /=Charty 77/, jež je založeno na společném zájmu o humanistické, demokratické a sociální zřetele v životě našich národů za daného režimu, za existujícího systému; že jen úsilí o nápravu věcí na půdě socialistického zřízení nás může všechny dohromady spojovat...

Jenže smysl jeho požadavku vrátit se k původnímu pojetí Charty 77 je ve zřejmém rozporu se skutečnou původností Charty 77. Jeho "jediná cesta k tolerantní spolupráci naší opozice" předpokládá totiž vyloučit z dialogu v rámci "opozice" ty, jejichž názory a stanoviska odporují určitému "střihu" socialistického /kdoví, jestli socialistického/ myšlení. Z tohoto dialogu však nemůže být nikdo vyloučen. "Vyloučit"se může jen ten, kdo dialog odmítá, a je tedy dobrovolně mimo něj. Dialog se nevede o spekulativní a abstraktní hodnoty, nýbrž o řešení praktických, tak či onak politických otázek, které život staví do cesty.

nista. To zcela odpovídá dvojznačnosti "existujícího systému", jehož jsme /taky Laureatus!/ odpůrci. Laureatus však uzavírá s neostalinsko-prokurátorským jazykem tohoto systému kompromis, který z něho činí zajatce dvojznačnosti, vůči níž se svým osobním vyznáním vzpírá.

Jenže z toho nemůže vzejít nic dobrého. Jeho "poctivé socialistické přesvědčení" se stává vyjadřením intenci "existujícího systému". Ať se mu to líbí, nebo ne. Politika je nesentimentální.

Za každým Laureatovým politickým pojmem se klade otazník. Kdo jsou pro Laureata "přesvědčení socialisté"? Jsou to i ti socialisté, kteří mají k pražské výzvě větší či menší výhrady z toho důvodu, že má /podle jejich názoru/ příliš blízko k západnímu mírovému hnutí? Nebo jen ti socialisté, kteří se chovají jako dobře vychovaní spojenci "reformních komunistů"?! Kdo jsou "vědecky založení vědci"? Jsou to i ti, kteří se např. k dokumentu Právo na dějiny stavějí v podstatě pozitivně, nebo jen ti, kdo jej víceméně radikálně odmítají? Kdo jsou "reálně uvažující lidé"? Mohou jimi být i lidé, kteří vážně uvažují o tom, jak překonat to, čemu Laureatus říká "velmocenský koncert", nebo jsou to jen lidé, kteří se /jako Laureatus/ v tomto koncertu "vyznají"? A konečně: kdo je j e š t ě reformní komunista a kdo už jím není?

Poslední otázka je ovšem klíčová.

Dávám Laureatovi k úvaze následující "pracovní schéma": abychom o reformních komunistech hovořili v souvislosti se všemi těmi /bez ohledu na to, jsou-li nebo nejsou-li členy komunistické strany/, kteří jsou "na cestě" k opozici vůči "existujícímu systému", tj. vůči systému, který odmítá dialog s nezávisle myslícím a jednajícím občanem. Zaujmeme-li toto stanovisko, dostaneme neobyčejně významné kritérium pro pochopení diferenciačního procesu v celém aktuálním politickém poli. Tímto kritériem je pojem "/politický/ dialog". V dialogu jde o "evropské" řešení sporů a rozporů /jež je ovšem možné jen ve více nebo méně sourodém společenství/: na základě věcné argumentace /polemos v polis/, a nikoli na základě toho či onoho způsobu potlačení jedné strany, na základě fyzické likvidace protivníka či na základě jeho "morální" likvidace v "psychologické válce". V tomto kon-

Příkladem může být velká diskuse o míru, která probíhá už několik let. Charta 77 si ji nevymyslela. Byla do ní vtažena; stačí číst poslední Havlův esej Anatomie jedné zdrženlivosti, aby se to ozřejmilo víc než názorně. Nebo jsme se snad měli tomuto "tématu" vyhnout ve jménu problematické zásady, že Chartě 77 jde o "lidská práva", a nikoli o mír? I to se ovšem mohlo stát. Za tímto názorem se rýsovala tendence, která se vyznačuje negativním postojem k západnímu mírovému hnutí, a Laureatus by ji mohl do jisté míry právem přiřadit k tomu, co inklinuje k "reaganovské" pozici. Z této pozice argumentoval Václav Racek /pseudonym/ ve své polemice s Edwardem P. Thompsonem. Z opačné pozice jsem argumentoval já. Jan Horký /alter ego Václava Racka/ spatřuje ovšem v mém dopise E.P. Thompsonovi politováníhodnou neschopnost rozejít se s ideologickým myšlením /= se socialismem/ a napadá mé "dogmatické eurokomunistické východisko". Ale tato "reaganovská" tendence /sotva skutečný politický směr/ se neprosadila. Otevřený dopis Charty 77 Konventu za evropské jaderné odzbrojení z loňského roku do Perugie a letošní dopis do Amsterodamu /Pražská výzva/ vytvářejí základ pro široký a principiální konsensus nejen v otázkách "války a míru"; a nejen uvnitř československé nezávislé občanské iniciativy. Vytvářejí jej právě proto, že jsou výsledkem tolerantní spolupráce, k níž nás Laureatus svérázně zve...

Pražská výzva je text diskusní. Laureatus má tedy možnost o něm diskutovat. Jeho první reakce je ovšem sotva výrazem uvážené vůle k politickému dialogu. Nezbývá tedy než mu navrhnout, aby tuto reakci přezkoumal; aby se snažil propracovat dál na své cestě k opozici proti "existujícímu systému".

Tím vůbec není řečeno, že se má nekriticky přidat. Naopak. Jde o to, aby svůj kritický postoj prohloubil. Aby tak přispěl k projasnění našich cílů /= "existující systém" překonat/ i prostředků, jichž přitom chceme užívat.

Přeji mu v tomto snažení o demokratickou a revoluční identitu levice našich dnů mnoho úspěchů.

/červen 1985/ Jaroslav Šabata